

"חוזר שונה וכופל"

הצדק לאמיצה יציאה

לקט מכתמים ואמרות מן המקורות

ערן שר¹, אוניברסיטת בן-גוריון

רבי יהושע בן קרחה היה אומר: הלומד תורה ואינו חוזר עליה, דומה לאדם שזורע ואינו קוצר, כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאישה שילדת וקוברת. (תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף צט עמוד א)

כל מי שלומד וגורס מעט מעט ומחזר עליו פעמים הרבה עד ששגור בפיו ואחר כך חוזר ולומד, תלמודו מתקיים. (רש"י, מסכת עבודה זרה, דף יט עמוד א)

אמר רבי חייא בר-אבא: אם קרית – לא שנית, אם שנית – לא שלשת, אם שלשת – לא פירשו לך. (תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף יח עמוד א)

אמר רבי אליעזר בן עזריה: חייב אדם לשנות לתלמידו ארבע פעמים. רבי עקיבא אומר: מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו - שנאמר (דברים ל"א): ולמדה את בני ישראל. ומניין עד שתהא סדורה בפיהם - שנאמר שימה בפיהם. ומניין שחייב להראות לו פנים [לתת טעם בדבריו] - שנאמר (שמות כ"א): ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

זמר, כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר, כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו. (רש"י, מסכת סנהדרין, דף צט עמוד ב)

אלישע בן אבויה היה אומר: יכול אדם ללמוד תורה בעשרים שנה ולשכוח בשתי שנים – הכיצד? ישב ששה חדשים ואין חוזר לאחריו – נמצא אומר טמא לטהור ולטהור טמא; שנים עשר חדשים ולא חזר לאחריו – נמצא מחליף חכמים זה בזה; שמונה עשר חדשים ולא חזר לאחריו – נמצא משכח ראשי מסכתותיו; עשרים וארבעה חדשים ואין חוזר לאחריו – נמצא משכח ראשי פרקים. ומתוך שאמר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכם בחכם ומשכח ראשי מסכתותיו וראשי פרקיו, סוף שיושב ודומם, ועליו אמר שלמה: "על שדה איש עצל עברתי ועל-כרם אדם חסר לב, והנה עלה כלו קמשונים, כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה", וכיוון שנפל כתלו של כרם, מיד חרב כל הכרם כלו. (אבות דרבי נתן כד)

(תלמוד בבלי, מסכת עירובין דף נד עמוד ב)

יש עוד ענוה טובה מאוד, שיכנע [המורה] לפני תלמידיו, ויפרש להם כל סתום, לגדול לפי גדלו, ולקטן לפי קטנו, ויפרש ויחזור ויפרש בסבר פנים יפות עד שיבינו. ולא יאמר, איך אשיב עליו עד שיבין, הלא לבו קשה כאבן! ויסדר הענין בנחת כמה פעמים. וכבר ידעת שכרו של רבי פרידא, שחזר לתלמיד אחד ארבע מאות פעמים. (אורחות צדיקים, שער הענוה, עמוד כז)

לא יהיה התלמיד בוש מחבריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים, שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום, לפיכך אמרו חכמים הראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן למד, במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו לחדדם.

(הרמב"ם, הלכות תלמוד תורה, פרק ד הלכה ה)

הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה, וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים, ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו: רבי, תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה.

(הרמב"ם הלכות תלמוד תורה, פרק ד הלכה ד)

אמר לו בר הי להלל: ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. (תלמוד בבלי, מסכת חגיגה, דף ט עמוד ב)

1. פרופ' ערן שר, ראש המרכז לאיכות ההוראה